

ROMA HALKININ SEVDİĞİ BİR OYUN: DUODECIM SCRIPTA

Öğr. Gör. Aytuğ ARSLAN
Selçuk Üniversitesi
Beyşehir Meslek Yüksekokulu
ercives1983@hotmail.com

Özet

Arkeolojik buluntulardan ve yazın kaynaklarından anlıyoruz ki eğlence ve şenlikler Roma hayatında önemli bir yere sahipti. İki tekerlekli at arabası yarışları *ludi circenses*, hayvan dövüşleri *venationes*, tiyatro gösterileri *ludi scaenici*, gladyatör dövüşleri *munera* Roma halkının rağbet ettiği eğlence türleriydi. Bu eğlenceler arasında İtalya'da, Mısır'da ve Türkiye'de arkeolojik kazılar sonucu bulunan tahta oyunları da bulunmaktadır. Bu oyunlardan bir tanesi de Side ve Efes müzelerinde, Perge ve Aphrodisias antik kentlerinde görülen mermerden yapılmış *duodecim scripta* oyunudur. Bu çalışmada Roma tahta ve zar oyunları tanıtılacak ve *duodecim scripta* oyununun nasıl oynandığı konusunda bilgi verilecektir. Böylece, Roma eğlence hayatına zayıf da olsa bir ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Roma, Side, Perge, Aphrodisias, Efes, Eğlence, Duodecim Scripta

A BOARD GAME LIKED BY THE ROMANS: DUODECIM SCRIPTA

Abstract

Thanks to the artifacts unearthed and the written sources, we know that the entertainment and the festivities had played important role in the Roman life. The chariot races *ludi circenses*, fights against animals *venationes*, theatre plays *ludi scaenici* and gladiator fights *munera* were the kinds of entertainments in which Roman people had taken part as spectators. There were the board games excavated in Turkey, Italy and Egypt among these entertainment resources. One of the board games was marble game *duodecim scripta* which is depicted in the museums of Ephesus and Side and in the ancient cities of Aphrodisias and Perge. In this article, Roman board and dice games are introduced and the information about how to play *duodecim scripta* is given. Therefore, the article aims at giving glimpse into Roman entertainment life.

Key Words: Roma, Side, Perge, Aphrodisias, Ephesus, Entertainment, Duodecim Scripta

“Artık, kimse oylarımızı satın almıyor, halk uzun zamandır kaygılarını unuttu, bir zamanlar emirler veren, konsüllerde ve ordularda söz sahibi olan halk şimdi hiç bir şeye karışmıyor ve sadece iki şeyi arzuluyor: ekmek ve arenalar.”

Decimus Iunius Juvenalis / *Saturae X*, 77-81.

M.S. 1. ve 2. yüzyılda yaşamış olan Romalı şair Juvenalis halkının eğlenceye aşırı derecede düşkün olmasını bu sözlerle eleştirmiştir. Roma kenti soylularının hamamların yapımı için maddi destek vermeleri, hamamlara sıradan halkın bir gün ücretsiz girmelerini sağlamaları, oyunları özel localarda izleyip, kentti tiyatro giderlerini üstlendiklerini beyan edip sevilen oyunların başka kentlere turnelere çıkmalarının sağlanmasıyla Dionysos’u yüceltmeleri ve böylece prestij kazanmaları soylular için önemliydi (Dodge, 1999: 205). Ayrıca gladyatör dövüşleri (*munera*) de Roma soylularının hayatında önemli bir yer işgal etmekteydi (Futrell, 2005: 53). Roma eğlence hayatının vazgeçilmez parçası olan tiyatrolar, hamamlar ve hipodromlar soylular için eğlenceden çok itibar kazanmanın araçlarıydı.

Sıradan halk da Roma soyluları gibi eğlencelere, şenliklere katılmakta onlarla birlikte oyunları izlemekteydi. İki tekerlekli at arabası yarışları *ludi circenses*, hayvan dövüşleri *venationes*, tiyatro gösterileri *ludi scaenici* Roma halkının rağbet ettiği eğlence türleriydi (Dodge, 1999: 206). Ancak senatörlerin ve şehrin ileri gelenlerinin doldurduğu tiyatrolarda yer bulabilmek her zaman mümkün değildi (Casson, 1998: 100). Ayrıca tiyatroya gitmek ya da hipodromda yarışları izlemek ücret gerektirdiğinden ücretsiz oynanabilecek tahta oyunlarının Romalılar için yeri ayrıydı ve saatlerce bu oyunları büyük bir keyifle oynamaktaydılar (mylearning.org).

Arkeolojik kazılar göstermiştir ki Roma tahta oyunları basit dama oyunlarından zihin yorucu taktik esaslı oyunlara kadar çeşitlilik göstermekteydi (romans-in-britain.org.uk). Ayrıca bulunan oyun tahtalarının özel mülkiyet olmaktan çok halka ait oldukları düşünülmektedir (Charlotte, 1981: 46). Romalılar bu oyunları genellikle zarla oynarlardı (Lambert, 2006). Bu oyunların sayısı oldukça fazlaydı. Bunların başlıcaları; Aşık oyunu *astragalos*, *tali & tropa*, zar *tesserae*, Roma satranç *latrunculi*, *merels*, *duodecim scripta*, *tic-tac-toe*, *terni lapilli*, Roma tavlası *tabula*, beş taş *pentelitha*. Romalılar ayrıca Grek oyunları olan *petteia*, *pente grammal*, bir Mısır oyunu olan *senet*, Libya oyunu olan *mancala* gibi oyunları da oynamışlardır. Önemli dini festivaller, iki tekerlekli at arabası yarışları ve avlar - savaşın tahta üzerine uyarlandığı satranç gibi- Roma tahta oyunlarına dönüştürülmüşlerdir (gamesmuseum.uwaterloo.ca). Her ne kadar isimleri yabancı gelse de bu oyunlarla biz çoktan tanıştık. Oyunlarının bir kısmı günümüz oyunlarına çok benzemektedir (Harding, 2000: 61). Örneğin; *pentelitha* adı verilen oyun bizim bildiğimiz beş taş oyununun aynısıdır. Taşlar havaya atılır ve elin üst kısmında tutulmaya çalışılır. *Tabula* ya da Greklerin *tauli* dedikleri oyun günümüz tavla oyununun tıpa tıp aynısıdır. Charles Leonard Wooley tarafından

Güney Irak'ta Ur kentinde bulunan oyun tahtası günümüzden yaklaşık 5.000 yıl öncesine tarihlenmekte ve *tauli*'nin menşei olarak görülmektedir (O'Neill, 1973: 30).

Aslında günümüz oyunlarında olduğu gibi bir oyun öncekinin geliştirilmiş versiyonundan başka bir şey değildir. Örneğin, Hıristiyanlık Çağı'nın başladığı sıralarda Romalılar *duodecim scripta* oyununu biraz değiştirip günümüz tavlasına çok benzer *tabula* oyununu M.S. 1. yy'da ortaya çıkardılar. Oyun o kadar tutulmuştu ki *De Vita Caesarum* (*Caesar'ların Yaşamı Hakkında*) kitabında Suetonius İmparator Claudius'un zarlara düşkün olduğunu, bunun için nereye giderse gitsin *tabula*'yı yanında taşıdığını dile getirir (Parlett, 1999). Hatta oyunun nasıl başarıyla oynanacağı konusunda İmparator Claudius kitap bile yazmıştır (Purcell, 1995). Roma tahta oyunları hakkında elimizde yeterince yazılı belge bulunmadığından oyunların nasıl oynandığı konusunda bilgiler arkeolojik buluntuların yorumlanmasından ibarettir. Örneğin, Exekias¹ Amphora'sı olarak bilinen buluntuda Troia'da karşılaşan Achilleus ve Aias ordularını bir tarafa bırakmış *morra*² ya da tahta oyunu oynamaktadırlar (King, 2003: 6) (Resim 1). Oyunun kuralları hemen hemen hepsinde aynıdır ya da biz öyle zannediyoruz. Hemen hemen hepsinin ortak yanı zarlar³ ve pullardır. Zar tutulmasını engellemek için bir de kutu kullanılmıştır (Resim 2). Resim 2'de Pompeii'de bulunan duvar resminde elinde zar kutusu tutan bir oyuncu görülmektedir. Büyük bir ihtimalle, Mısırlıların kumar olarak oynadıkları zar oyunlarında zar tutmayı engellemek için kullandıkları kutu daha sonra Romalılarca benimsenmiştir (Crane, 2006: 7). Dar boyunlu, alt kısmı üst kısmından daha geniş olan bu kutuya Romalılar *Fritillus* derlerdi (Adam, 1837: 327). Ancak kutu (*Fritillus*) bile hile yapılmasını engelleyememekteydi. İngiltere'deki eski büyük Roma garnizonu olan Vindolanda'da bulunan zarda bir rakamının olduğu kenarın ağırlığı artırılmış ve böylece zar atıldığında daima 6 sayısı gelmektedir (mysite.wanadoo-members.co.uk). Trier⁴ kentinde ele geçen örneklerde de zarların hileli olduğu, atıldığında belli sayıların geldiği ortaya çıkmıştır (Riddler, 1998: 3). Ovidius'un, *Ars Amatoria* adlı yapıtında *tesseræ* ve *tali*⁵ olarak bilinen zar oyunlarında zarlar

¹ Yaklaşık M.Ö. 550-525 yılları arasında çalışmış olan bir Yunan vazo sanatçısıdır. Exekias vazosu Roma'da Vatikan müzesinde sergilenmekte olup üzerinde "Eksekias egraphse kapoiese me" (Exekias beni yaptı ve süsledi yazmaktadır) (timelessmyths.com).

² Antik Roma dünyasında *micatio* olarak bilinen oyunda iki kişiden biri tek sayıdan diğeri ise çift sayıdan taraf olur, karşılıklı oturup üçe kadar sayarlar ve üçte herkes parmaklarını açar. İki kişinin parmaklarının sayısının toplamı çift sayı ise çifti seçen, tek ise teki seçen kazanır. *Micatio* Roma ticari hayatında tartışmaların önlenmesi için oynanmış, belki de bu vazoda savaşın neticesini Achilleus ve Aias *morra* aracılığıyla belirlemişlerdir.

³ Fil dişinden, kemikten yapılan ve şans oyunlarında kullanılan zarlara *tessera* denirdi, ayrıca *tessera* zar kullanılarak oynanan bir çeşit oyun idi (*A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*).

⁴ İmparator Augustus döneminde kurulan günümüzde Almanya sınırları içinde kalan antik Roma kentidir.

⁵ *Tesseræ* ve *tali* iki çeşit zardır. *Tesseræ* günümüz zarına benzemekte, altı yüzü bulunmaktadır. Zarda I, II, III, IV, V, VI rakamları yer almaktadır. *Tali*'nin ise uzun dört yüzü vardır; diğer kısa iki yüz ise kullanılmamaktadır. Bir yüzünde *canis* olarak adlandırılan bir sayısı değerinde bir işaret, diğer

atıldığında gelen sayıların kombinasyona göre değişik adlar aldığını öğrenmekteyiz. Ancak bu adlara söz konusu eserde yer verilmemiştir. Bahsi geçen adlar *venus*, *canes* ve *senio*'dur (Gibson, 2003: 245). Örneğin, *tesserae* oyununda *venus* zarlar atıldığında tüm zarların 6 gelmesine denirken, *tali* oyununda 1, 2, 4, 5 gibi farklı sayılardan oluşan kombinasyona denmiştir. *Canes* ise *tesserae* oyununda tüm sayıların 1 gelmesiyle oluşan kombinasyona verilen addır. *Tali*'de ise tüm zarlarda aynı sayının gelmesine *canes* denmiştir (Adam, 1837: 327).

Resim 2'de Pompeii'de bulunan bir duvar resminde fincandan zar atan oyuncular görülmektedir. Roma tahta oyunlarının bir tanesi de Türkiye'de Perge antik kentinde, Side müzesinde, Efes müzesinde (Resim 3) ve Aphrodisias stadyumunun üst sırasında ve agorasında görülen Roma İmparatorluğu ve Hıristiyanlık Çağı'nda sevilerek oynanan bir oyun olan *ludi duodecim scriptorum* ya da kısaca *duodecim scripta*'dır. Ovidius'un, *Ars Amatoria* adlı yapıtında ilk defa bu oyundan bahsedilmektedir (hardyhuebener.de). Eserde 'birçok hat tarafından bölünen bir çeşit oyun var' denilmektedir (Kline, 2001: 12). Pompeii'de yapılan kazılarda hemen hemen her villanın bahçesinde içinde *duodecim scripta*'nın da bulunduğu oyun tahtaları bulunmuştur. Pompeii'de bulunan duvar resimleri iki sahne halinde tahta oyununu göstermektedir. Birincisinde oyuncular tartışırken, ikinci sahnede kumarhane sahibi kavga eden iki müşterisini dışarı çıkarmaktadır. Yapılan kazılarda çok sayıda zar ve oyun tahtası ele geçmiştir. Bundan dolayı Aristokratların yanı sıra sıradan Roma vatandaşlarının da oyunu sevdiği düşünülmektedir. Hıristiyanlığın yayılmasından sonra da bu oyun oynanmıştır. Roma'da yapılan kazılarda ele geçen oyun tahtası üzerinde ortada bir haç ve "Kralımız İsa zafer getirir, eğer zarlar onun adını yazacak şekilde atılırsa" manasında bir yazı bulunmaktadır (Crane, 2006: 7).

1. LUDI DUODECIM SCRIPTORUM

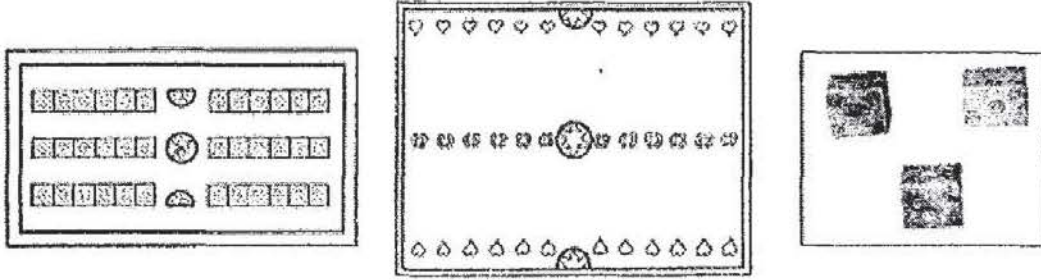
Ludus'un kelime manası oyun demektir, çoğulu ise *ludi*'dir. *Ludi* önceleri 'öğrencilerin tatilleri' anlamına gelmekte iken daha sonra oyunlarla yerine getirilen dini ritüeller manasına bürünmüştür (Devoe, 2003: 27). *Duodecim scripta* oyun tahtası üzerindeki on iki işaret ya da on iki nokta manasına gelmektedir (ancientlibrary.com). *Duodecim scripta*'nın toplamda atılabilecek en yüksek sayı anlamına geldiği iddia edilse de bu mümkün görünmemektedir çünkü oyun üç zarla oynanmaktadır. Toplamda atılabilecek en yüksek sayı böylece 12 değil 18 olacaktır (Kowalski, 2005). Ancak Roma yakınlarındaki Ostia antik kentinde yapılan kazılarda bulunan mozaikte *duodecim scripta* oyunu iki zarla birlikte gösterilmiştir. Bununla birlikte Romalı yazar Nonius Marcellus *scripta* kelimesini açıklarken "zarın üstündeki noktalar" demiştir (Schädler, 2007). Bu nedenle

yüzünde *senio* olarak adlandırılan altı sayısı değerinde başka bir işaret bulunmaktadır. Diğer iki yüzde ise üç ve dört sayıları değerinde işaretler yer almaktadır (Adam, 1837: 327). Söz konusu zarlar atılır ve üzerine bahis oynanırdı. Suetonius tarafından aktarılan bir mektupta İmparator Augustus tarafından bir kural tarif edilmiştir. Kurala göre *tali*'de 1 *canis* atanlar ile 6 *senio* atanlar her atılan 1 ve 6 için ortaya bir gümüş para *denarius* koyarlar ve *venus* atan hepsini alırdı (boardgamesstudies.org).

duodecim scripta on iki işaret manasından ziyade iki zarla atılabilecek en yüksek sayı anlamında olabilir (igiochi.info). Oyunun pulları daha çok tornada yuvarlatılarak kemikten yapılırdı. Resim 4'te görülen zarlar New York Metropolitan Sanat Müzesinde sergilenmekte olup kemikten yapılmışlardır ve M.Ö. 1. yy ile M.S. 4 yy arasına tarihlenmektedirler. Pullar birbirine benzerdi ancak bahis oynamak için arkalarına değişik para değerlerini ifade eden rakamlar yazılmaktaydı. Bazen de pulların arka taraflarına pulların sahibinin ismi ya da adının baş harfi yazılırdı. Pullar kemik beyazının yanında mavi, siyah, yeşil ve kırmızı renkte olabilmekteydi. Oyun tahtaları ise mermerden olabildiği gibi M.S. 2. yüzyıla tarihlenen deri oyun tahtaları da bulunmuştur (Driver, 2000: 2).

Essex'te⁶ yapılan kazılarda M.S. 1. yüzyıla tarihlenen bir oyun tahtası ölü ile yan yana gömülmüş olarak bulunmuştur. Oyun tahtasının maviden ve beyazdan yapılmış pulları oyuna hazır halde tahtanın üzerine dizilmiştir. Bu durum ölünün sonraki hayatta oyunu kendisine eğlence aracı olarak gördüğü şeklinde yorumlanmaktadır. Oyun tahtası ahşaptan yapılmıştır ve çevresinde onu saran metal bir çerçeve vardır (Kelly, 1997: 29).

Şekil 1: Duodecim Scripta Oyun Tahtası ve Zarlar

Kaynak: personal.psu.edu/wxk116/roma/duodecim.html

1.1. Duodecim Scripta Nasıl Oynanır?

Scripta oyununu oynayacak olan kişiler karşılıklı otururlar ve 15'er beyaz ve siyah olan pullarını eşit şekilde hatlara ayrılmış olan *alveolus*'un yani oyun tahtasının ortasına ya da muhtemelen kendi taraflarındaki ilk kareye üst üste dizerler (Gibbon, 1782). Oyuna başlamak için önce tek zar atılır en yüksek atan oyuna başlar ya da kimin ilk önce oyuna başlayacağına yazı tura atılarak karar verilir (mysite.wanadoo-members.co.uk). Daha sonra her biri üç zar atar ve gelen sayıların değerlerine göre hamlelerini yaparlar. Oyunun amacı bütün pulları tahtanın dışına taşımaktır. Bütün pulları ilk önce oyun tahtasının dışına taşıyan kişi oyunu kazanan olacaktır (Golladay, 2001: 37).

⁶ Günümüzde İngiltere sınırları içinde kalan küçük bir Roma kentidir.

Şekil 2: *Duodecim Scripta*'da Pulların Hareket Yönü Aşağıdaki Gibidir. A'dan E'ye Kadar Alfabe Takip Edilmelidir. ⁷

B B B B B B	C C C C C C
A A A A A A	A A A A A A
D D D D D D	E E E E E E

Zarlar atıldığında sayıların 3, 5, 6 olarak geldiğini farzedelim. Bu sayıların toplamı 14 olmaktadır. Oyun tahtasının ortasında bulunan pullardan biri ya ayrı ayrı 3, 5, 6 kare ilerletilir ya da istenilen iki sayı kadar bir pul ilerletilirken, diğer sayının değeri nispetinde başka bir pul oynanır. Üçüncü bir seçenek ise her sayı için bir pulun oynanmasıdır. Ancak bir pul tek hamlede sayıların toplamı kadar ilerleyememektedir. Eğer pulun geldiği karede rakibin bir pulu var ise aynı tavlada ya da kızma biraderde olduğu gibi rakibin pulu kırılmaktadır ve rakip kırılan pulu oyuna baştan sokmak zorunda kalmaktadır. Ancak yine tavla ya da kızma biraderde olduğu gibi aynı karede rakibin iki tane ya da daha fazla pulu mevcutsa o kareye hamle yapılamamaktadır. Tabiri caiz ise orada kapı alınmış olunmaktadır. Bu durumda ya başka hamle yapılması gerekiyor ya da oynayacak başka pul olmadığından sıra rakibe geçiyor. Eğer bir oyuncunun bir karede birden fazla pulu varsa, pullar *ordinarii* yani dizili diye adlandırılırdı (O'Halloran, 1998: 47). Bir karede toplanan pullar birlikte hareket ettirilebilir, böylece hepsini dışarı taşımak daha kolay olacağından oyunda hepsini ilk önce bir karede toplamak oyuncuya avantaj sağlayacaktır (thebritishmuseum.ac.uk). Eğer zar çift gelirse gelen her sayı iki kez oynanmaktaydı (Levick-Beadle, 1992). Oyunun bu şekilde oynandığı düşüncesi tamamen tavlaya özgü kuralların *duodecim scripta* oyun tahtasına uyarlanmasıyla oluşturulmuştur (Austin, 1934: 34).

1.2. *Duodecim Scripta* Kumar mıdır?

Zarla para karşılığı oynanan bu çeşit oyunlara Romalılar kumar anlamında *alea*⁸ derlerdi. Daha önce de değinildiği gibi pulların arkasında parasal değerlere karşılık gelen rakamlar yer alırdı. Kanımca, pullar ortada karıştırılarak üstüste dizilmekte oyuncu parasal olarak pulun değerini bilmeden oyuna sokmaktadır. 15 pulu dışarı çıkaran oyuncu oyunu kazanmakta ve rakibinin çıkaramadığı pulların toplam değeri kadar para kazanmaktadır. İkinci bir ihtimal ise pulların tamamının değeri kadar oyuncunun para kazanmasıdır. Eski Roma'da at yarışları hariç oyunlar üzerine bahis oynamak yasaklanmıştı. Her çeşit oyun üzerine bahis

⁷ Üzerinde işaretlerin olmadığı, sadece a, b, c, d, e harflerinin bulunduğu oyun tahtası İtalya'da Ostia limanında bulunmuştur, bu harfler oyunun hareket yönü hakkında ipucu vermektedir.

⁸ *Alea* ayrıca zar anlamına gelmektedir.

oyunmak sadece *saturnalia*⁹ festivallerinde mümkündür (mariamilani.com). Kumar oynarken yakalanmanın cezası bahse yatırılan paranın dört katını ödemek şeklinde olmaktadır. Ancak arkeologlar tarafından çok sayıda oyun tahtası ve zarın bulunmuş olması yasağın sıkı bir şekilde uygulanmadığı biçiminde yorumlanmaktadır (falcophiles.co.uk). Yasağı önemsemeyenlerin başında imparatorlar gelmekteydi. İmparatorların saraylarında özel zar odaları bile vardı. Hatta İmparator Nero bir el zar atışı için 400.000 *sestertius*¹⁰, başka bir ifadeyle 400 askerin maaşı kadar parayı bahse yatırmıştır (Wellens, 2003: 5).

Roma İmparatorluğu'nda bu tür oyunlar kumar olarak görüldüğünden ve kumar oynamak da yasaklandığından oyunda bulunan 36 kare birer harfe dönüştürülmüş böylece oyunun dikkat çekmemesi sağlanmıştır (acanomas.com). Bu sebeple yapılan arkeolojik kazılarda normalin dışında üzerinde özlü sözler bulunan oyun tahtaları ele geçmiştir. Sözlerin içeriğine baktığımızda rakibi kızdıracak olanlar olduğu gibi hayatla ilgili öğütlerin de bulunduğunu görürüz. Ancak özlü sözlerin bu amaçla oyun tahtalarında yer alması çok gerçekçi görünmemektedir. Üzerinde özlü sözler bulunan bu tür oyun tahtalarının *duodecim scripta* dışında başka bir oyuna ait olduğu düşünülmektedir. Ancak bu tür oyun tahtalarının hiç bilgisine sahip olmadığımız bir oyun olmasından ziyade *duodecim scripta* olması daha muhtemeldir (Austin, 1934: 32).

Şekil 3: Üzerinde Özlü Sözler Bulunan Oyun Tahtalarından Örnekler

VENARI	LAVARI
LUDERE	RIDERE
OCCEST	VIVERE

"Avlanmak, banyo yapmak, oyun oynamak ve gülmek, işte hayat."

SPERNE	LUCRUM
VERSAT	MENTES
INSANA	CUPIDO

"Kazandıklarını bırak, aldatmaya, çılgınlığa ve aç gözlülüğe son ver."

LUDITE	SECURI
QVIBVS	AES EST
SEMPER	IN ARCA

"Kesen doluyorsa korkusuz oyna."

LEVATE	DALOCU
LUDERE	NECIS
IDIOTA	RECEDE

"Kalk, git, bu oyunu bilmiyorsun, akıllı git."

Kaynak:

center.dordt.edu/266.543units/Roman%20Empire/Learning%20Center/Dou%20Scripta.htm

⁹ Eski Roma dünyasında 17-23 Aralık tarihleri arasında kutlanan insanlığın 'Altın Çağı' olarak bilinen dönemin tanrısı olan *Saturnus*'a adanmış olan festivaldir (Aldrete, 2004: 119).

¹⁰ Gümüşten veya bronzdan yapılan *denarius*'un ¼ değerindeki eski Roma parasıdır.

Sonuç

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, zarla oynanan oyunların müptelalarının arasında halkın yanı sıra Roma İmparatorları da bulunmakta ve bu oyunlar Roma eğlence hayatının önemli bir parçasını oluşturmaktaydı. Perge antik kentinde Agora'da müşteri bekleyen dükkân sahiplerinin zaman öldürmek için oynadıkları oyunla, Aphrodisias antik kentinde stadyumun üst sırasında yer alan yarışmaların başlamasını bekleyen seyircilerin vakitlerini geçirmek için oynadıkları oyun aynı idi ve bu oyunun adı *duodecim scripta*'ydı. *Duodecim scripta* hakkında kesin bir bilgi olmasa da arkeolojik buluntuların değerlendirilmesiyle yapılan yorumlar az çok oyunun nasıl oynandığını ana hatlarıyla ortaya koymuştur.

LEVHA 1

Resim 1

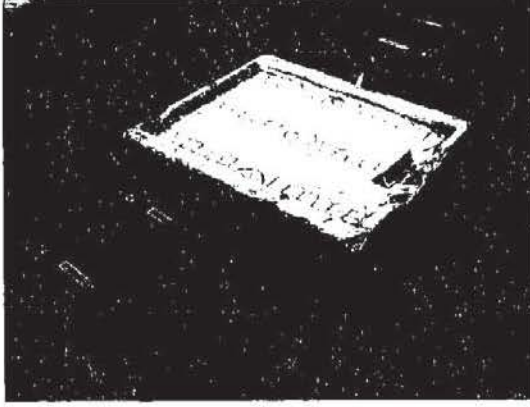
Kaynak: Boardman, 1975

Resim 2

Kaynak: personal.psu.edu/wxk116/roma/duodecim.html

Resim 3

Resim 4

Kaynak: wikipedia.org/wiki/Duodecim_Scripta

Kaynak: personal.psu.edu/wxk116/roma/duodecim

KAYNAKÇA

- ALEXANDER, Adam, (1837), *Roman Antiquities-An Account of The Manners and Customs*, Collins, New York (PFD)
- ALDRETE, S. Gregory, (2004), *Daily Life in The Roman City-Rome, Pompeii, and Ostia*, Greenwood Press
- AUSTIN, G. Roland, (1934), *Roman Board Games*, JSTOR, C. 4, s. 24-34
- CASSON, Lionel, (1998), *Everyday Life in Ancient Rome*, The Johns Hopkins Press, Baltimore
- CRANE, Michael, (2006), *History of Backgammon*, Hodder Education
- DEVOE, F. Richard, (2003), *Christianity and the Roman Games*, Xlibris Corporation
- DODGE, Hazel, (1999), "Amusing the Masses: Buildings for Entertainment and Leisure in the Roman World", (Ed. D.S. Potter ve D. J. Mattingly), *Life, Death, and Entertainment in the Roman Empire*, Michigan University, Ann Arbor
- DRIVER, Mark, (2000), *Historic Origins of BG in Britain - Review of Edmond Hoyle's 'A Short Treatise on the Game of Back-Gammon'*, Gammon Village Magazine

- FUTRELL, Alison, (2005), *The Roman Games*, Blackwell Publishing
- GIBSON, K. Roy, (2003), *Ovid-Ars Amatoria-Book 3, Cambridge Classical Texts and Commentaries*, Cambridge University Press
- GOLLADAY, Sonja Musser, (2001), *English Translation of Alfonso X's Book of Games*
- HARDING-HANSON, Alexandra, (2000), *Ancient Rome*, Scholastic Professional Books
- KATE, O'Halloran, (1998), *Hands-on Culture of Ancient Greece and Rome*, Walch Publishing
- KELLY, Nigel; Rees, Rosemary ve Shuter, Jane, (1997). *Roman Empire-Living Through History*, Heineman Educational Publishers
- KING, Daniel, (2003), *Games: Learn to Play, Plat to Win*, Kingfisher Publications
- KLINE, A. S. (2001), *Translation of Ovid's Ars Amatoria-Ovid: The Art of Love*, Great Books and Classics
- O'NEIL, John (1973), *Backgammon Comes Back...Or was It Ever Away?*, Saudi Aramco World Edition
- RIDDLER, Ian, (1998), *When there is no end to a good game*, British Archaeology, Issue no 31, February
- WELLENS, Marc. (2003), *Playing and Playthings-Web Article*, Le Musee-du-Jouet, Brusells
- AUSTIN, G. Roland, (2007.02.21). "Greek Board Games", Antiquity, Liverpool, 1940, <http://www.gamesmuseum.uwaterloo.ca/Archives/Austin/index.html>
- BOARDMAN, John, (2007.01.02). "Athenian Red-Figure Vases, London, 1975", <http://www.christusrex.org/www1/vaticano/ET1-Etrusco.html>
- CHARLOTTE, Roueche, (2007.02.14). "Aphrodisias in Late Antiquity", <http://insaph.kcl.ac.uk/ala2004/narrative/sec-V.html>
- GIBBON, Edward, (2007.02.10). "The Decline And Fall Of The Roman Empire", <http://www.ccel.org/g/gibbon/decline/volume1/chap31.htm>
- GIOVANNI, Milani, (2007.02.10). "Ancient roman entertainment and games", http://www.mariamilani.com/ancient_rome/ancient_roman_games_entertainment.htm
- HUEBENER, Hardy, (2007.01.23). "Tabular History of Backgammon", http://www.hardyhuebener.de/enq/geschichte.html#fn_1
- JOE, Jimmy, (2007.01.17). "Classical Mythology" <http://www.timelessmyths.com/classical/heroes2.html>, (2006.07.04)

- KOWALSKI, J. Wally, (2007.01.14), "Duodecim Scripta".
<http://www.personal.psu.edu/wxk116/roma/duodecim.html>
- LAMBERT, Tim, (2007.02.16). "Everyday Life in Rome",
<http://www.localhistories.org/rome.html>
- LEVICK, Ben, MARK Beadle, (2007.01.16), "Games of the Viking & Anglo-Saxon Age", 1992, <http://mahan.wonkwang.ac.kr/link/med/folk/game/games.htm>
- PARLETT, D. (2007.01.06), "Oxford History of Board Games – History of Backgammon",
<http://www.gameaccount.com/backgammon/popHistory.do;jsessionid>
- PURCELL, Nicholas, (2007.02.16). "Literate games: Roman urban society and the game of alea"
http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2279/is_n147/ai_18253697
- SCHÄDLER, Ulrich, (2007.02.14). "Some critical remarks on an Internet Site about Roman Board Games",
<http://www.boardgamesstudies.org/research/notes.shtml>
- YATES, James, (2007.01.12). "A Dictionary of Greek and Roman Antiquities, John Murray, London, 1875", <http://penelope.uchicago.edu>
<http://center.dordt.edu/266.543units/Roman%20Empire/Learning%20Center/Dou%20Scripta.htm> – (2007.01.24)
- <http://www.ancientlibrary.com/smith-dgra/0678.html> - (2007.01.08)
- <http://www.thebritishmuseum.ac.uk/education/boardgames/duodecim/home.html> - (2007.01.24)
- <http://www.mylearning.org/learning/investigate-archaeology/Roman%20Recreation.pdf> – (2007.02.14)
- <http://mysite.wanadoo-members.co.uk/lupus2/page1.html> - (2007.02.18)
- <http://www.igiocchi.info/index2.html>, "il gioco vale la candela", Genova e la *Nuit des Musées* 2005 – (2007.02.16)
- <http://falcophiles.co.uk/games/tabula.html> - (2007.02.16)
- <http://www.wikipedia.org> (2007.01.24)
- http://www.romans-in-britain.org.uk/arl_roman_leisure_time.htm - (2007.02.19)
- <http://www.acanomas.com/DatoMuestra.php?Id=355> – (2007.02.19)